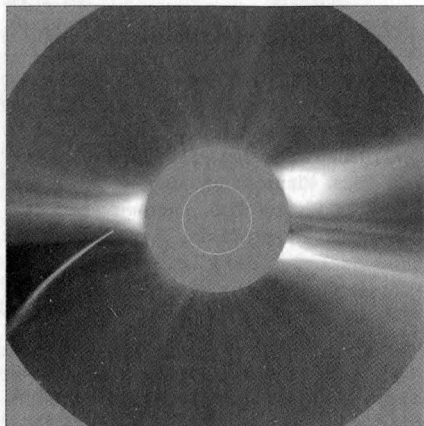

Nap, Hold és a liturgikus naptárrendszer

A közelgő karácsonyi ünnepek alkalmából gondoltam, a kedves olvasókat is érdekelné, honnan erednek régi ünnepeink, miket ünneplünk még így karácsony tájékán, és hogy mit jelent karácsony oktávája? Remélem ezekre a kérdésekre is választ fognak kapni, miután elolvasták a cikket. A liturgikus naptár ismerete ugyanis kibővíti a csillagászatról és a naptárkészítésről való tudásunkat, amellel számos érdekességet tartogat. Kérem, fogadják szeretettel!

Minden egyes dolog, esemény időben létezik számunkra: olyan időben, mely a pillanatnyiságot az örökkévalósággal hozza összefüggésbe, és amely folyton kicsúszni látszik kezeink közül. Mindössze két mérőnk van, mellyel láthatólag nyakon tudjuk csípni időnket, és ezek nem mások, mint az órák és naptárunk. A csillagászati év ideje alatt a Föld egy teljes fordulatot vesz a Nap körül, amely 365 nap, 5 óra, 48 perc és 46 másodpercig tart. Esztendőnk tehát nem mérhető kerek napokban, mégis vannak naptáraink, nem is egy fajta. Feltehető tehát a kérdés: ki hogyan oldotta meg a problémát, miért áll egy esztendő 12 hónapból – a mi naptárrendszerünk szerint – és miért pont december az utolsó? Írásomban az időszámítás és a kalendáriumi szisztéma egy speciális válfaját szeretném bemutatni, méghozzá a keresztény hitvilágot alapul vevő liturgikus esztendőét.

Ehhez azonban ismernünk kell a keresztény-zsidó gondolkodás sajátos időszemléletét, mely a görög mitológiai ciklikus világerával szemben egy lineáris, ún. eszkathologikus (eszkathon = legszélső) időszemléletet képez. A világtörténelem e szerint zárt egységet alkot, amely a teremtés kiindulópontjától halad a parúzia (Krisztus második eljövetele) felé. Ez a két transzcendens esemény határozza meg a keresztény időszemlélet sajátos kronológiáját, mely kronológia első jelentős alakja a Kr. u. 220

A SOHO napkutató szonda híres „karácsonyi üstököse”.
A SOHO-6 üstököst ábrázoló felvétele LASCO C2
koronagráffal készült 1996. december 23-án, 04:44 UT-kor

körül tevékenykedő Julius Africanus volt. Nagy műve ugyan elveszett, ám számításai a későbbi keresztény felfogásra nagy hatást gyakoroltak. „Az Úr szemében ezer esztendő annyi mint egy nap” – a 90. zsoltár szövegét sajtáságos módon értelmezték: a teremtés valamennyi napjának az akkor keletkezett emberiség történelmében 1000 év a megfelelő.

Azonban a kereszténység nem tudott szakítani a görög örökség ciklikus időképevel sem: rendre megjelenik évről évre a liturgikus esztendő nagy ünnepkörreiben és ünnepeiben. Itt térek rá a csillagászati év, valamint az egyházi év közti különbségekre. Említettem már, hogy a Föld sem hajszálpontosan 365 nap alatt teszi meg a fordulatot a Nap körül, a polgári év is eltér a csillagászatitól, hiszen négy évente 366 nap hosszúságú szökőévet iktat be. A hónapok is áteshetnek ilyen változásokon, ezért kitaláltak egy nem létező égitestet, melynek neve egyházi Hold lett.

Holdunk fázisai, hasonlóan a Nap járásához, hol előbbre tartanak, hol hátrébb a

közép-Holdhoz viszonyítva: ezért találták fel az egyházi Holdat, mely nélkülözhetetlen a húsvéti dátumok meghatározásában. Egy 19 éves polgári cikluson belül a fiktív Hold fázisai ugyanúgy változnak, mint a valódi Holdé a 19 éves csillagászati cikluson belül, amelyet az egyházi naptárak mise- és szolozsmáskönyvek jeleznek. Ennek alapján nem nehéz belátni, hogy a csillagászati holdtölte és az egyházi Hold fázisait számbavevő holdtölte nem esnek egybe, hanem hol megelőzi, hol leghagyja a valódi Holdat. Az egyházilag meghatározott és a csillagászati húsvét között egy hónap eltérés is lehetséges. Liturgiailag az egyházi év szempontjából tehát a húsvétnek van primátusa: ez a főünnep, és a hozzá kapcsolódó események a húsvéti ünnepekör részei.

A keresztény naptárrendszer az ún. luni-szolaris naptárok csoportjához tartozik: egyes ünnepek a Naphoz, mások a Hold járásához igazodnak. A karácsony ún. szolaris ünnep, amely a rómaiaknál a Sol Invictus (Győzedelmes Nap) ünnepe volt, és amelyet Iránban Mithrasz napisten, Szíriában pedig Héliosoz napjaként ülték meg. Ez a IV. század óta ünnep számunkra is december 25-én. A másik nagy ünnepekör a húsvéti. A kereszténység ezt az ünnepet a zsidó pászkával egy időben tartotta, ami a tavaszi napéjegyenlőség körüli újholddal kezdődő Niszán hónap 15. napján mindig teliholdra esett. A nikaiai zsinat (325) döntött úgy, hogy húsvét mindig a tavaszi napéjegyenlőséget követő holdtölte utáni első vasárnap legyen.

Összesen 35-féle változat lehetséges, amelyeket az ún. húsvéttáblák alapján lehet előre kiszámítani, és amilyenek már az V. század óta készülnek. Húsvét ünnepének dátumától függ a rá 40 napra következő Krisztus mennybemenetelének ünnepe, majd 10 nap múlva a pünkösd (Pentecostes), az azután következő vasárnap, Szentháromság vasárnapja (Trinitatis), valamint az azt követő csütörtök, Úrnapja (Festum Corporis Christi).

	húsvét	pünkösd	úrnapja
2009	04.12.	05.31.	06.11.
2010	04.04.	05.23.	06.03.
2011	04.24.	05.12.	06.23.
2012	04.08.	05.27.	06.07.

A bibliai időkben az újhold utáni újfénytől, vagyis az újhold után feltűnő holdsarló megpillantásától számították az új hónap kezdetét. Az első hó a Niszán volt, amely tavaszra esett. A húsvét is a peszach (pászka) ünnepekkel áll összefüggésben, vagyis az aratás előtti ünnepekkel. A keleti és nyugati egyházakban azonban egyre nagyobb differencia mutatkozott a húsvéttáblázatok tekintetében, mivel nem érzékelték, hogy a csillagászati Hold és az egyházi Hold fázisai nem minden esetben esnek egybe.

A liturgikus év két ciklusa az ún. cyclus temporalis (Úr ünnepei) és a cyclus sanctoralis (szentek ünnepei) alapján párhuzamosan haladnak, melyek közül az Úr ünnepeinek primordiális jelentőségük van. A liturgikus év egységei közül a legkisebbet az ún. liturgikus nap képezi, ezen belül kiemelkedő szerepe van a vasárnapnak (dies Dominica), melyet szokás „kis húsvétnek” is nevezni, és amelyen Krisztus feltámadására emlékezik a kereszténység. Tágabb egység ennél a hét, amelynek már a bibliai időkben vallásos jellege volt: egy héten át tartott a sátoros ünnep, a papság heti váltásban végezte a templomszolgálatot. Krisztus feltámadásával a hét új jelentéstartalmat kapott, mert a keresztények erre az eseményre emlékeztek hétről hétre. A hétköznapok (feria) pedig az egyház köznapjai, melyek közül a szerdának és a pénteknek volt kiemelkedő jelentősége (a rómaiaknál Vénusz és Merkúr napjaként tartották számon). A hétnek tehát nem asztrológiai-mitikus, hanem sokkal inkább reliigiózus jelentősége volt, és amely sajátosan zsidó öröksége a keresztény egyháznak.

Most pedig vegyük részletesen a liturgikus év ünnepeit. Elsőként rangsorolnunk kell az ünnepeket, amely szerint vannak:

- főünnepek (sollemnitas),
- ünnepek (festum),
- kötelező vagy tetszőleges emléknapok

(memoria obligatoria, memoria ad libitum),
–erős köznapok (pl. Advent december 17–24., oktavák, nagyhét).

Karácsonyi ünnepek

Advent: a karácsonyt megelőző négy hét (adventus=eljövétel); kezdete november 30-hoz legközelebb eső vasárnap.

Karácsony: december 25-én, Krisztus, mint az Igazság Napjának felragyogása a téli napfordulót követően.

Szentcsalád ünnepe: karácsony nyolcada alatti vasárnapon, vagy ha ilyen nincs, december 30-án.

Vízkereszt: január 6-án, az óegyiptomi naptár téli napfordulóján ünnepli az egyház epiphániát, Krisztus megkeresztelkedését.

Gyertyaszentelő Boldogasszony: Krisztus bemutatásának ünnepe, római kori fényünnep február 2-án.

Húsvéti ünnepek

Hamvazószerda: nagyböjt kezdete, szigorú böjti nap.

Nagyböjti idő: hamvazószerdától nagyszombat délig tart, célja a húsvét megünneplésének előkészítése.

Virágvasárnap: nagyböjt 6. vasárnapja, a nagyhét kezdete, Krisztus szenvedésének vasárnapjaként is ismert.

Nagycsütörtök: az utolsó vacsora emlékezete az evangéliumi események szerint, az Oltáriszentség alapítása (Krisztus teste és vére az ostya és a bor színei alatt).

Nagy péntek: Krisztus szenvedésének és halálának emlékezete.

Nagyszombat: a sírban nyugó Jézus Krisztusra való emlékezés; este húsvét vigíliája, fényünnep (lucernarium).

Húsvét vasárnap: Krisztus feltámadása (már több ízben volt róla szó).

Krisztus mennybemenetele: húsvét utáni 40. napon ünnepli az egyház áldozócsütörtök néven.

Pünkösd: az egyház alapítására emlékezik a kereszténység, a harmadik isteni személy, a Szentlélek eljövételével.

Évközi időben

Szentháromság vasárnapja: a három személyben létező Isten ünneplése.

Úrnappa: az Oltáriszentség ünnepe.

Jézus Szíve: pünkösd utáni második pénteken.

Urunk Színeváltozása: az evangéliumi történetekre emlékezik az egyház augusztus 6-án.

Krisztus Király ünnepe: az egyházi év utolsó vasárnapján emlékezik meg a kereszténység Krisztusról, az egész világmindenségre kiterjedő hatalmáról.

Szűz Mária ünnepei

Szeplőtelen Fogantatás: december 8. (Mária bűn nélküli fogantatásáról)

Szűz Mária Isten Anyja: január 1.

Gyertyaszentelő Boldogasszony: február 2.

Gyümölcsoltó Boldogasszony: március 25. (angyali üdvözlés ünnepe)

Sarlós Boldogasszony: július 2. (Mária látogatása Erzsébetnél)

Nagyboldogasszony: augusztus 15. (Mária mennybevétele)

Kisboldogasszony: szeptember 8. (Mária születése)

Fájdalmas Szűzanya: szeptember 15.

Rózsafüzér Királynéja: október 7.

Magyarok Nagyasszonya: október 8.

Boldogasszony bemutatása: november 21.

Fontosabb liturgikus napok

Vigiliák: nagyobb ünnepek előtti virrasztás, előesti ünneplés.

Keresztjáró napok: változó időponttal, az emberiség szükségleteiért imádkozik az egyház.

Kántorböjt: négy évszakban megismétlődő böjtös napok.

Búzaszentelő: április utolsó vasárnapján a pap megáldja a sarjadó búzát.

Oktáva: karácsony és húsvét nyolcnapos üttöünnepei.

Glász Gabriella